

Vilniaus bernardinų ansamblis: dvasia ir gyvenimas

Janonienė, Rūta. Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje : pranciškoniškojo dvasingumo atspindžiai ansamblio įrangoje ir puošyboje. – Vilnius : Aidai, 2010 (Kaunas : Arx Baltica). – 511, [1] p. : iliustr., faks. ; 25 cm. – Šv. Pranciškaus Mažesniųjų brolių ordino 800 metų jubiliejui. – Lietuvos tūkstantmečio programos leidinys. – Santr. angl. – Bibliogr.: p. 483–495. – Asmenvardžių ir vietovardžių r-klės: p. 503–511. – ISBN 978-9955-656-80-7

Vilniaus bernardinų konventas yra neatskiriama Lietuvos Mažesniųjų brolių ordino istorijos dalis¹. Ansamblis išsiskiria pastatų kompozicija Vilniaus senamiestyje, taip pat savo architektūra ir iki mūsų dienų išlikusia gotikine sienų tapyba, paveikslais, skulptūromis, liturginiais reikmenimis, spaudiniais ir kitomis vertybėmis².

Pastarajam Bernardinų ansamblui, kuriame susijungę skirtingi architektūros stiliai ir vienuolyno ir bažnyčios įrangos bei puošybos sluoksniai, skiriama habil. dr. Rūtos Janonienės monografija *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje: pranciškoniškojo dvasingumo atspindžiai ansamblio įrangoje ir puošyboje*. Kaip nurodoma leidinyje (p. 12), Bernardinų vienuolyno bei Šv. Pranciškaus ir šv. Bernardino bažnyčios paveldo tyrimai sutapo su šios vienuolijos veiklos Lietuvoje atkūrimu ir Vilniaus ansamblio restauravimo darbais. Šie procesai buvo susiję ir turėjo įtakos vienas kitam. Ši monografija pristato R. Janonienės Bernardinų vienuolyno ir bažnyčios tyrimus, kurie išryškino ansamblio raidos pobūdį.

Kiekviename knygos skyriuje aptariami Bernardinų vienuolyno ir bažnyčios interjerų atnaujinimo laikotarpiai nuo XV a. iki XIX a. Monografijos pradžioje autorė apžvelgia Mažesniųjų brolių įsikūrimą Vilniuje, jų konvento, kaip Lietuvos bernardinų provincijos (1530–1576 m.; 1731–1864 m.) centro, veiklą. Aptardama Bernardinų ansamblio raidos ypatumus, R. Janonienė nagrinėja atskirus interjero fragmentus ir jų ikonografinę raišką: altorius, vargonus, sieninę tapybą, skulptūras, paveikslus, liturginius reikmenis, knygas ir rankraščius.

Tiriant pirmąjį ansamblio statybos laikotarpį Jogailaičių valdymo metais, autorės dėmesys sutelkiamas į bažnyčios planą ir architektūrą. Knygos skyriuje, kuriame nagrinėjama Renesanso laikotarpio įranga, aptariama ir sienų tapyba, sukurta XVI a. pr. bažnyčioje ir XVI a. pab.–XVII a. pr. – konvento koridoriuje. Po 1655–1661 m., kai Vilnius buvo užimtas rusų kariuomenės, bernardinams atstatant bažnyčios ir vienuolyno interjerus, buvo įrengti nauji altoriai. Pastarojo laikotarpio tyrinėjimai apima Vilniaus bernardinų relikvijas, skulptūras ir paveikslus; be to, čia kalbama apie įrengtą Kristaus Kančios laiptų koplyčią. Svarbu paminėti, kad autorė parodė su pranciškonų gyvenimu siejamą paveikslų ciklą, sukurta konvento galerijoje, taip pat aptarė Švč. Mergelės Marijos (Sapiegų Madonos) paveikslą, kuris Bernardinų bažnyčioje buvo gerbiamas XVI amžiuje³.

Apšvietos epochos, taip pat ir vėlesnių amžių (iki 1864 m., kai caro valdžia uždarė vienuolyną) ansamblio interjero tyrimai leido išryškinti Vilniaus bernardinų ansamblio įrangos kaitą XVIII a. II p.–XIX a. Jie atskleidė Jėzaus Kristaus Kančios, Švč. Mergelės Marijos, pranciškonų šventųjų ir kitų šventųjų pamaldumo raiškos aspektus. Aptardama altorius, sieninę tapybą, paveikslus bei skulptūras, autorė parodė Vilniaus bernardinų ansamblio puošybos menines programas.

Šioje studijoje tyrinėjamos ansamblio raidai taip pat reikšmingos kitos bažnyčios dalys: zakristija ir lobynas; čia būdavo saugomi bernardinų liturginiai reikmenys ir drabužiai. Monografijoje autorė tyrė Ber-

¹ Vilniaus bernardinai 2009 m. minėjo 540-tąsias konvento fundacijos metines.

² Mažesnieji broliai observantai (vadinti bernardinai) į Lietuvą atvyko XV a. viduryje. 1468 m. popiežius Paulius II davė leidimą įsteigti Vilniaus konventą, kurį fundavo Kazimieras Jogailaitis.

³ 1596 m. paveikslas buvo perkeltas į Leono Sapiegos funduotą Vilniaus Šv. arkangelo Mykolo (bernardinų) šventovę.

nardinų nekropolį, bažnyčioje pastatytus epitafinius paminklus, skirtus vienuolijos geradariams ir aukotojams. Ji aptarė Vilniaus bernardinų konvento biblioteką, joje buvusių knygų rinkinį, pačių brolių atliktus knygų įrišimus. Bibliotekos rinkinys po 1864 m. buvo išsklaidytas, ir šiandien bernardinams priklausiusių knygų bei rankraščių galima aptikti keliuose Lietuvos archyvuose ir bibliotekose. Dalis jo saugoma ir Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje⁴.

Monografijoje nemažai dėmesio skiriama Bernardinų vienuolyno ir bažnyčios inventoriaus tyrimui ir jo identifikacijai. Dalis bernardinų inventoriaus pražuvo per karus ir gaisrus. Dalis jo yra saugoma Lietuvos muziejuose. Tik nedidelę dalį vertybių šiandien galima pamatyti Vilniaus bernardinų bažnyčioje ir Šventosios Dvasios (dominikonų) bei Šv. Baltramiejaus bažnyčiose.

Bernardinų meninio paveldo tyrimus autorė parėmė istoriniais šaltiniais, rankraščiais ir spaudiniais, ikonografinė vaizdine medžiaga, saugoma Lietuvos ir Lenkijos archyvuose, bibliotekose ir muziejuose. Paminėtina, kad šioje studijoje yra pasiremta Vilniaus bernardinų konvento kronika, kuri yra saugoma Lietuvos valstybės istorijos archyve, taip pat – Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje⁵ ir Vytauto Didžiojo karo muziejuje. Savo tyrimams autorė panaudojo Mažosios Lenkijos ir LDK bernardinų provincijos kroniką, saugomą Lenkijos bernardinų provincijos archyve Krokuvoje, taip pat Vilniaus bernardinų vienuolyno ir bažnyčios inventorių, vizitacijų aktus. Nagrinėdama sieninės tapybos ikonografiją, ji pasitelkė ir panašaus laikotarpio grafikos raižinius. Monografijoje yra publikuojamos spaudinių, rankraščių, tapybos, skulptūros darbų iliustracijos, tai pat ir fotografijos – tai svarbus ikonografinis šaltinis šio ansamblio architektūros ir bernardinų inventoriaus tyrimams.

Rūtos Janonienės monografijoje yra atskleista per šimtmečius sukurtos ir ne kartą atnaujintos Vilniaus bernardinų ansamblio pastatų įrangos bei puošybos istorija, sujungianti praeityje užmirštus raštijos ir meno paveldo klodus. Šią istoriją paliudija ir pranciškoniškos dvasios ir gyvenimo ženklai, „įrašyti“ architektūroje, interjerų erdvėse, išlikusiame bažnytiniame inventoriuje ir knygų puslapiuose.

Neringa Markauskaitė

⁴ Pavyzdžiui, *Mirusių Lietuvos bernardinų sąrašas, 1671–1880*. LMAVB RS, F43-20813; *Vilniaus bernardinų bažnyčios ir vienuolyno vizitacijos aktai, 1842 m., 1844 m.* LMAVB RS, F43-19864, F318-28021, lap. 1–9.

⁵ *Liber tertius Historiae domus pp. bernardinorum, 1795–1836*. LMAVB RS, F43-20813.